

Csepeli György

A politikai mező antropológiai állandói

Az embernek, ha már egyszer megszületett és felnőtt, függetlenül attól, hogy hol él, mit csinál, óhatatlanul meg kell kérdeznie, hogy mi élete értelme. Nietzsche drámai választ ad erre a kérdésre, felidézvén a pillanatot, amikor Midász király hosszú üldözés után végre kézre keríti Szilénoszt, Dionüszosz kísérőjét, s megkérdezi tőle, hogy szerinte mi a legjobb az embernek. A démon makacsul hallgat, meg sem moccan. Ám a király ragaszkodik ahhoz, hogy választ kapjon kérdésére, mire a démon harsány nevetésbe tör ki, és a következőket mondja: „Nyomorúságos egy napig élő, a gond és a véletlen gyermeke, minek kényszerítesz arra, hogy megmondjam neked azt, amit nem hallanod volna a legüdvösebb? A legjobbat te el nem érheted: a legjobb neked meg nem születni, nem lenni, semminek lenni. A másodsorban legjobb azonban neked- mielőbb meghalni.” (Nietzsche, 1986. 37-38.)

Nem véletlen azonban, hogy a Nietzsche által idézett mitikus történetben egy király teszi fel a kérdést egy démonnak. A királyt mint a politikai mező főszereplőjét csak egy lépés választja el az istenektől, akik azért születtek meg, hogy ragyogó és tökéletes másai legyenek a létezés borzalmaitól és retteneteitől sújtott embereknek. Minden ember fájdalma, hogy egyszer kiszakad a létből, minden ember akarja az életet, de senki nincs, akit annyira elevenen áthatna a létből való kiszakadás fájdalma mint azt, aki a politikai mező cselekvője.

Ez az a mező ahol lét és nemlét találkozik. Amint valaki e mezőre lép a semmiben találja magát. Bár társak veszik körül, térben és időben cselekszik, nincsenek társai, nincs tőle független fizikai tere, nincs ideje. A politikai cselekvő egyetlen eszköze az akarat, mely a semmiből valóságot teremt.

Ez a valóság nem hasonlít sem a rendszer, sem az életvilág valóságához. Rendszer és életvilág elkülönülése az ember társadalmi létéből következnek. A rendszerben a cselekvők úgy viselkednek, mintha természeti erők fogságában lennének, s ilyen értelemben mondja azt Habermas, hogy a rendszer az ember „második természete.” Az életvilágban viszont a cselekvő szabad. Szabadságának biztosítéka a másikkal való kommunikáció, a kölcsönös megértésre alapozott közös cselekvés lehetősége.

Az életvilág szabta mindennapi tudás ad értelmet, rendet a mindennapokban élő embernek, akinek hite, hazugságról és igazságról homályos, inkohérens, hézagos tudása a rendszer által teremtett és fenntartott vallás, művészet, tudomány tudástartományaiból származik. Az életvilág lakói a rendszer álomvalóságában élnek, mely nem engedi, hogy meghallják Szilénosz démoni nevetését.

Rendszer és életvilág kettősségét Dahrendorf a ligatúra és az opció kettősségével írja le, míg Nietzsche a szenvedő és a cselekvő igeragozás paradigmáinak egyidejűségét emeli ki. Az igazsághoz talán Marx jár a legközelebb, amikor azt vélelmezi, hogy az emberek ugyan szabadok a mindenkor cselekvésben, de lehetőségeik adott, megváltoztathatatlan körülményekből fakadnak.

A „második természet” hajdan volt emberi akaratokból származik, elmúlt opciók terében zajlott interakciók eredménye, s ily módon az „első természettel” ellentétben pszichológiailag aktív környezet, mely szüntelen párbeszédre készítet a halottakkal, akik foglyai az élők.

A rendszer és az életvilág határán van egy köztes mező, melyben már nem lehetséges a teljes szabadság és felszabadultság, de még nem alvadt meg második természetként a társadalmi valóság. Nincs persze emberi sors az opció és a ligatura, a lét szenvedő és cselekvő igeragozási paradigmák szerint történő berendezkedése, holtak és élők terhes együttélése nélkül, de a kettősség egyidejű és intenzív átélése sehol sem annyira jellemző, mint a politikai mezőben cselekvő ember, a politikai hatalom birtokosa esetében. A természeti lét titáni hatalmaival szemben a társadalmi lét a maga hatalmi potenciálját mutatja fel, melynek létrehozó és gyakorlója az, akit a sors a hatalom gyakorlójának pozíciójába juttat. Antropológiai szempontból másodlagos jelentőségű, hogy milyen eljárás folytán kerül valaki a hatalom pozíciójába. A lényeg az, hogy ha egyszer ott van, akkor a lehető legtávolabb került az emberek világától, s a lehető legközelebb került az istenek világához. Cicero joggal írja, hogy „nincsen olyan cselekedet, amellyel az emberi alkotóerő az istenek fölségét inkább megközelítené, mint az új államok alapítása vagy a régiek megtartása” (Az államról, I.12)

Rendszer és életvilág szétkapcsolódása történeti folyamatként is leírható, melynek része a politikai mező elkülönülése, alrendszerként való megszerveződése. A történeti szempontú vizsgálat azonban elfedi, hogy ez a mező eredendően a senki és semmi földje, ahol nem érvényesek a rendszer és az életvilág konvencionális maszkjai. A politikai akarat szempontjából nincs különbség rendszer és életvilág között. Csak cselekvés van, melynek anyaga lesz mindenki, aki akár akarja, akár nem akarja, ha egyszer a politikai cselekvés hatókörén belülre kerül. Aki a politikai mezőre lép nem áráthatja magát a vallás, a művészet, a tudomány vagy a mindennapi tudás álomvalóságával, melynek forogatókönyvei szerint élük életüket az életvilág szabad rabjai.

A politikus még nincs ott a halhatatlanok között, de már a halandók között sincs helye, hiszen hatalma van felettük. Ebből a szempontból mindegy, hogy törzsfőnökről, abszolút uralkodóról, zsarnokról van szó, vagy demokratikus formák szerint megválasztott politikusról van szó.

Carl Schmitt a politika lényegének a barát és az ellenség megkülönböztetését tartja (Schmitt, 2002. 19.o.). A politikai aktorok nem tehetnek mást, mint hogy szövetkezzenek vagy szembeálljanak egymással. Nincs harmadik út. A politikai mező a harc logikája mentén szerveződik. Barátok szövetkeznek ellenségeik ellen, akik önmagukat ugyancsak barátnak tartják. Az alapvető kérdés, melyet minden cselekvőnek fel kell tennie, hogy ő kivel s ki ellen van, illetve ki van ellene, s ki van vele. Az már politikai taktika kérdése, hogy az alaptézis szűkíti vagy tágítja a barátok és ellenségek körét. A szűk definíció értelmében „aki nincs velem, az ellenem van”, aminek ellentéte a tág definíció, mely szerint „aki nincs ellenem, az velem van” Heider híres kognitív egyensúly elmélete jól leírja a barát-és ellenség meghatározás pszichológiáját, mely a politikai cselekvés mezejét a cselekvő számára könnyörtelen szigorral meghatározza. A barát barátja barát, miként a barát ellensége ellenség, s az ellenség barátja ellenség. Ezzel szemben az ellenség ellensége barát (Heider, 2003. 304.o). A barát és az ellenség azonban felettebb változó kategória. Miközben a barát-ellenség

megkülönböztetés a politikai mező konstans ereje, a barát-ellenség szereposztás felettébb változékony. A politikai mező cselekvői közül soha senki sem lehet bizonyos abban, hogy aki aktuálisan barát, az barát marad-e a következő pillanatban, s aki ellenség, azt nem öleli-e majd keblére mint legjobb barátot.

A politikai mezőben mozgó barát és ellenség közötti határ cseppfolyós, mondhatni fuzzy jellegére példa amikor egy-egy célszemély megfigyelésére a titkosszolgálatok a célszemély barátait szemeli ki. A barát ez esetben egyben ellenség is, ami további feszültséget visz a feszültségektől egyébként sem mentes besúgó szerepbe. Még érdekesebbé válik a viszony, ha a célszemély rájön barátja megváltozott státuszára, de úgy tesz, mintha semmit sem tudna, sőt, továbbra is barátjának tartja (Rainer, 2008).

A barát-ellenség megkülönböztetés bizonytalansága feloldhatatlan dilemmába sodorja a politikai cselekvőt. Ha túlzottan megbízik környezetében, ellenségeit is barátnak hiszi, ami vesztét okozza. Ha túlzottan gyanakszik, barátait ellenségnek hiszi, árulót lát bennük, ami ellehetetleníti ténykedését.

Amikor az ember politikai mezőre lép, felébred az életvilág álmából, melynek rendszer által szült igazsága értelmet visz az értelmetlenbe, hitet visz a hihetetlenbe. A politika a semmi mezeje, ahol minden és mindennek az ellentéte megtörténhet. Erzsébet cárnőről jegyezték fel, hogy egy kárpit mögül, némán figyelte, hogyan ítélik el titkos perekben minapi barátait, akikből ellenségek lettek. Az ítéleteket természetesen már a per előtt meghozta. Ennek megfelelően a vádlottakat a bírák halálra ítélték. Ez ellentmondott a cárnő ünnepélyesen kimondott ígéretének, melyet hatalomra kerülése egyik feltételeként kimondott. Az ígéret úgy szólt, hogy eltörli a halálbüntetést. Ezért amikor a halálos ítélet végrehajtására került volna sor, az utolsó pillanatban a kivégzés látványosságára összesereglett nagy számú közönség végtelen csalódására megérkezett a cárnő küldönce, a hírrel, hogy öfelsége határtalan jószágában örökös száműzetésre változtatta ellenségei büntetést. A helyzetben egyaránt jelen volt az irgalmasság és a vérszomj, a borzalom és a tréfa, melyek szeszélyes váltogatását már Erzsébet apja, Nagy Péter is annyira kedvelt (Troyat, 2008.116.o).

A politika lepusztított mezőjének szereplőit a hatalom vágya mozgatja. Ez az egyetlen erő, mely taszítva-vonzva a politikai cselekvők viselkedését motiválja. Mindenki szem a láncban, ami távolról sem jelenti azt, hogy mindenkinek azonos mértékű hatalma lenne. De a hatalom akkor hat, ha sokak akarata testesül meg benne. A hatalom mértékegysége az erő, mely egyesít és szétválaszt. A hatalom matematikája a lehető legegyszerűbb. A nagyobb hatalom mindig legyőzi a kisebb hatalmat.

Bár a képlet egyszerű, alkalmazása annál nehezebb. A nagyság mértékét nem abszolút, hanem relatív tényezők szabják meg. A túlerőnek adott időben és adott helyen kell rendelkezésre állnia. Lenin nem alaptalanul beszél a „konkrét helyzet konkrét elemzéséről”, mely nélkül lehetetlen az erőviszonyokra vonatkozó helyes következtetés.

Az emberre egyébként jellemző szándékos előidézés, az okozás képessége a hatalom terében végtelennek tűnik. Nincs a létnek olyan dimenziója, melynek befolyásolására a hatalom ne

vetne szemet. Az már a hatalom megszerveződésének, társadalomban való működésének a függvénye, hogy hol húzódik meg a határ a lehető és a lehetetlen között. De ez a határ sosem végleges.

A születés a semmiből hívja életre az embert, aki életéért a semmibe való visszatérés szorongató bizonyosságával fizet. Élet nincs az élet elvesztésének fenyegetése nélkül. A halál oka lehet betegség, baleset, a test természetes kopása, esetleg gyilkosság. A hatalom semmi máshoz nem hasonlítható, egyedülálló jellege abban van, hogy birtokosa szándékolt módon, előre megfontoltan képes arra, hogy az életet elvegye, pusztítson és romboljon, miközben nem kell félnie a számonkérésétől sem kívül, sem belül. Nincs kategorikus imperativus, mely a hatalmat korlátozná az élet elvételében, mert a hatalom a társadalom működtetésének közege, mely nélkül nem maradna más, mint a természet. Egyedül a hatalom képes arra, hogy szándékolt módon, társadalmilag jóváhagyott eszközökkel kivédhetetlenül előrehozza a sors rendelését (Weber, 1989), miként csak a hatalom képes arra, hogy kegyelmet gyakorolva, megállítsa a pusztító gépezetet, mely felett rendelkezik (Foucault, 1990.71.) Ez a lehetőség teremt isteni aurát a politikai cselekvők köré.

A hatalom a barátoknak életet ad, míg az ellenségnek halált tartogat. Az élet része a gyarapodás, a bővülés, az anyagi és szimbolikus javak tömege. Ezzel szemben a halál felén van a szenvedés, a hiány, az élet javaitól való megfosztottság. A hatalom egyaránt képes arra, hogy osszon és fozson. Caesar tömör megfogalmazása szerint „két tényezővel lehet a hatalmat megszerezni és gyarapítani, katonákkal és pénzzel, az egyik teremt a másikat” (Ürögdi, 1983.128.) Ez a két tényező fölötti rendelkezés képessége a barát-ellenség megkülönböztetés alapja.

A hatalom lélektani forrása az erőszak, mely a politikai mezőben elveszti öncélúságát, s eszközzé válik, kifejezvé a hatalom erejét. Kezdetben a hatalom által szentesített erőszak elsődleges és látványos megnyilvánulás volt, melyet Foucault joggal nevez „politikai rituálénak” (Foucault, 1990. 64.). Az erőszak joga mentesíti a hatalom birtokosát a büntudat, a lelkiismeret furdalás terhei alól, áthárítva azokat a bűnösökként megbélyegzett ellenségekre, akik ha barátokként tették volna ugyanazt, akkor nem bűnösök, hanem hősök lettek volna. Az emberölés megítélésének paradoxonjára utal Pascal dialógusa, melyben egy gyilkos és áldozata beszélget egymással: „Miért ölsz meg engem?” –kérdézi az áldozat, mire a gyilkos a következőt válaszolja: „Hát nem a folyó másik oldalán laksz? Barátom, ha ezen az oldalon lalnál, gyilkos lennék, és igazságtalanságot követnék el, ha most így megölnélek, de mivel a másik parton laksz, vitéz katona vagyok, és ez így helyes.” (Pascal, 1983.145.

A halál az élet ténye a hatalom terében, ahol soha senki sem lehet bizonyos abban, hogy mikor éri el a végzet, melynek nincs és nem lehet semmilyen mércéje. A hatalommal érintkező élete kívül van a konvenciókon, s ha valami egyáltalán érvényes rá, az a rítus, mely megengedi az ölést. Ha ez nem lenne így, megmagyarázhatatlan lenne az a könnyedség, mellyel a politikai mező szereplői egymásra támadnak, és ha csak nincsenek demokratikus fékek, mindenkit megölnék, akiben hatalmukat veszélyeztetve látják, míg egy óvatlan pillanatban maguk is áldozatul esnek. Akik a politikai cselekvőket kegyetlennek, kíméletlennek látják, nem tudják, hogy a politikai mező szenttelen közegében egyedül a túlélés parancsa számít.

Erőszak és hatalom eltéphetetlen kapcsolata akkor is magas feszültséggel telíti a politikai mezőt, ha az erőszak gyakorlása társadalmilag jóváhagyott módon történik. Pascal mély példázata arra utal, hogy az erőszak minősítése nem semmisíti meg a lélektani összetevőt, melyben Freud joggal látja az emberi egzisztencia egyik alapvető mozgató erejét. Akár akarja akár nem a politikai cselekvő, az agresszivitás közvetlenül vagy közvetetten része a politikai cselekvés motivációjának, jelentősen hozzájárulva ahhoz, hogy a politikai mező inkább a fenyegetettség, a félelem és a szorongás mintsem a remény terepe legyen.

A politikai cselekvő nem térhet ki az agresszivitás megismerésformáit eltöltő őrzítő bizonytalanság elől, mely elragadtatottságot szabadít fel. Ez az, amit Nietzsche a principium individuationis széthasadásának, Freud regresszióknak nevez, amikor bepillantathatnánk (ha ott lennénk) az Apollón maszkját viselő lélek dionüszoszi lényegébe, mely leginkább a mámor analógiájával közelíthető meg.

Érdekes, s kevésbé vizsgált kérdés, hogy erre a helyzetre miként reagálnak a férfiak és miként a nők. Utóbbiak, mivel a politikai mezőben döntően férfiakkal vannak együtt, mintha jobban tudnának együtt élni a hatalom adta felszabadultsággal, szemben a férfiakkal, akiket jobban meggyötörnek a dionüszoszi izgalmak. A férfiak társaságában a hatalom a nőket egy külön erőforrással, saját testükkel, nemi varázssal ruházza fel, melyet soha nem mulasztanak el bevetni, függetlenül sex appeal-jük fiziológiai erejétől. Ezzel szemben a férfiak férfiak feletti hatalma merő erőszak, s minden nemi mozzanat elfojtódik vagy célt téveszt, ami csak fokozza az agresszivitást.

A középkori francia királyoknak tulajdonított gyógyító hatalom eredetét keresve Marc Bloch idézi James Frazer megfigyelését, aki szerint a Csendes-óceán szigetein és másutt, az alattvalók egyes királyokról úgy tartották, hogy „spirituális elektromossággal feltöltött térben” élnek, mely agyonsújt mindenkit, aki illetéktelenül betolakodik, de jótékony hatással van arra, akit a király megérint (Bloch, 2005.95.). A hatóerő központja a főhatalom birtokosa, de mindenki részesül belőle, akiről elhihető, hogy a hatalom házában laknak. A hatás csak akkor jön létre, ha a politikai cselekvő ott van a helyszínen. A királynak személyesen kellett megérintenie a görvélykórban szenvedőket, s ki kellett mondania a szavakat, melyek csak az ő szájából hangozhattak el.

A politikai cselekvésnek nincs múltja és nincs jövője. Az idő csak utólag, a krónikaírók számára válik fontossá. A politika ideje a pillanat. A múlt, mint Sztálin egyszer De Gaulle-lal beszélgetve találóan megjegyezte, Istené. A jövő kiszámíthatatlan és bizonytalan.

A politikai mező harci terep, ahol a győzelem sosem végleges, miként a vereség sem az. A harc nem ér véget az ellenség leverésével, aki ha életben marad, veszélyes mert újra támadhat, de ha meghal, akkor még veszélyesebb, hiszen halhatatlanként bármikor feltámadhat. Nem véletlen, hogy minden új politikai korszak azzal kezd uralkodását, hogy átokkal sújtja az emlékezetet, aminek legjobb példái a római császárok elroncsolt arcú, újrafaragott márványfejei, melyek a régi császárt feledni hivatott új császár arcát mutatják.

A politikai puszta országában nincs semmi, ami az életvilág vagy a rendszer terminusai szerint valóságként volna meghatározható, nincs apriori, mely a dolgoknak, jelenségeknek, személyeknek jelentést szabna. Egyedül a hit van, mely a politikai cselekvőket áthatva önmagát beváltó jóslattá teszi az akaratot. A hit tölti be az űrt, melyet csak az érez át a maga

borzongató és elragadtató teljességében, aki lefelől és legfelül van. Előtte és fölötte nincs már senki, csak a cél, melyet fegyverrel, pénzzel el kell kérnie. A hit táplálja az akaratot, az akarat szüli a célt, s a cél megvalósításához szükséges eszközöket.

A politika kommunikációs terében a szavaknak nincs leíró értelemben vett jelentésük. A szavak csak eszközök. A mondatok beszédaktusok, melyek nélkül nem működne a politika társas gépezete, melyet az ígéretek, fenyegetések, felszólítások, kérések, parancsok mozgatnak. Egyetlen jelentés van, melynek jelei képből, szoborban, hangban, mozgásban, épített környezetben mind a hatalom meglétébe vetett hitet sugallják. A hit azonban csak addig marad eleven, amíg siker van. A siker a politikai cselekvő egyetlen mércéje. Addig él, amíg sikere van. Addig van sikere, amíg képes fenntartani a hitet, hogy sikert tud elérni. A kudarc halál. Ezáltal zárt, öntörvényű világ jön létre, mely a lehető legnyersebben szembesít az élet primer tényeivel, ahol semmi más nem számít, csak a pillanatnyi hatás, melynek eredménye egyaránt lehet a másokban ébresztett félelem, remény, szomorúság vagy boldogság. Hatás bármi lehet, de lennie kell, mert különben elvész hit, s vele eltűnik az erő.

A politikai mező sajátos kultúrájába könnyen megy a beilleszkedés annak, akiben megvan a hatalom akarása, a hit felkeltésének képessége, a szüntelen változó körülményekhez való alkalmazkodás képessége. A bekerülő maga számára is váratlanul tapasztalja az ismerősséget, melynek forrása saját maga. Mintha mindig ott lett volna, hiszen amit talál az nem más, mint saját zabolázatlansága, tudattalan elfojtásainak felszabadulása, mely a politikai mezőn kívül deviancia, elfogadhatatlan viselkedési zavar, a politikai mezőn belül viszont a rá váró szerep abszolút fontos tartozéka. Minden nemzedék kitermeli a politikai mező szereplőit, akik azonnal hozzá kezdenek a forgatókönyv szerepeinek teljesítéséhez, anélkül hogy bárki beavatta vagy felkészítette volna őket. A királytűkrök vagy az újabban működtetett politikai iskolák annyira hasznosak, mint amennyire hasznosak lehetnek a szexológiai tanfolyamok pornográf filmek szereplőinek felkészítésekor. A politikai mező vonzása éppen elég erős ahhoz, hogy elriassa az alkalmatlanokat, s magához vonzza az alkalmasakat, kiszelektálva a pályát tévesztetteket.

A játszma újra meg újra kezdődik. Különbség csak abban van, hogy a politikai játéktér határait kijelölő rendszer éppen hol helyezkedik el a káosz és a rend végletei között. Ha a rend paradigmája erősebb, a politika nem igényel különösebb kreativitást és intellektualitást, a cselekvők feladata csupán a működtetés. Ha a káosz paradigmája dominál, akkor az egyre elviselhetlenebb bizonytalanság valósággal kiköveteli az államférfi megjelenését, akit egyszerre jellemez a „konkrét helyzet konkrét elemzésének” képessége valamint az előrelátásban mutatott csálhatatlanság, mely valósággal megbabonázza a kortársakat, s követésre kényszeríti az utókort is. Az már a véletlenül múlik, hogy mikor születik meg, s hogyan válik politikai szereplővé az, aki szembeszáll a káosz fenyegetésével és leküzdözi azt (Fokasz, 1997). „Ha a szánalomra méltó gyengeség és az állandó tétovázás a tanácsadó testületek és a hatalom állandó részesei, ha a kormányzat enged a szembenálló felek befolyásának, ha egyik napról a másikra él, mindenféle tervek, határozott irányelvek nélkül, nyilvánvalóvá válik alkalmatlansága az állampolgárok számára, akik rá kell döbbenjenek, az államot nem kormányozzák, végezetül ha a közigazgatás egy büszke nemzet szemében legmegalázóbb hibát elkövetve tetézi belső tartalmatlanságát-az ország lejáratására gondolok,

akkor megfoghatatlan aggodalom keríti hatalmába a társadalmat, mely magába fordul, s soraiban keres valakit, aki megmentheti”. Napoleon írta ezeket a szavakat első konzulként, de írhatta volna Nagy Sándor, Caesar, II. Frigyes vagy Rooseveltt (Weider,-Guegen, 2006). Az államférfiak kísértetiesen hasonlítanak egymáshoz, szülessenek bármelyik korban, bármelyik társadalomban. De ugyanezt a hasonlóságot találjuk, ha a politikai mező egészét nézzük. Mindig és mindenütt vannak a hatalom „spirituális elektromossággal feltöltött” terében izgómozgó emberek, akik Marx apokrif bon mon-ja szerint „teszik, de nem tudják”, amit a helyzet elvár tőlük, mígnem lelépnek a színről, átadva helyüket azoknak, akik éppen olyanok mint ők, csak fiatalabbak.

A politikai mező antropológiai állandóit áttekintve óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy vannak-e változások a hordáktól a demokratikus nemzetállamokig tartó történeti ív mentén? Egyértelműnek tűnik, hogy a rend fenntartásában, a társadalom ügyeinek megszervezésében az erőszak szerepe gyengül, s a fegyverek helyét a pénz és a lélektani befolyásolás veszi át. Montesquieu elveinek érvényesülése hatalmas rést ütöttek a monolit hatalom épületén. Ahol megjelennek a demokratikus intézmények, ott egyre többen válnak aktív részeseivé a hatalom gyakorlásának, egyre kisebb az egyes személyek hatóköre, s a főhatalom birtokosa egyre több ellensúllyal és ellenőrzéssel kell szembesülnön. Következésképpen a politikai mező sokkal kevésbé lesz nyers, kíméletlen, szenttelen és kegyetlen, mint volt korábban, ám eredendő jellemzői sosem múlnak el egészen. Bár lehet, hogy a napjaink demokratikus társadalmában a politikai foglalatosság nem több annál, amit Margaret Thatcher kedvenc filmsorozatának főhőse Jim Hacker mond: „Egész héten más sem történik, mint hogy az embereim ajnároznak, gyámkodnak, bábáskodnak körülöttem. Óhajom számukra parancs. (Lényeges ügyekben persze nem, csak piszlicsáré dolgokban.) Elkészítik a leveleimet, felveszik a telefonjaimat, kikérik a véleményemet, lesik a kíváncsiságomat. Hivatali kocsi visz mindenhova, s olyan áhítattal beszélnek hozzám, mintha magam lennék az Úristen.” (Lynn, Jay, 2008.136.). A demokrácia elporlasztja a hatalmat, kiterjeszti, s ezáltal felszámolja a politikai mezőt, egyik részét átengedve az életvilágnak, másik részét pedig áttolva a rendszerbe. Semmi sem történik többé a miniszteri dolgozó szobákban és a parlamenti üléstermekben.

Ugyanakkor ne feledjük, hogy XVI. Lajos 1789 július 1-án azt írta naplójába: „Rien.”

Irodalom

- Bloch, M. 2005. Gyógyító királyok. A királyi hatalom természetfeletti ereje Franciaországban és Angliában. Budapest:Osiris
- Cicero,M.T. Az államról.
- Fokasz, N. 1997 (szerk) Rend és káosz. Budapest:Replika Könyvek.
- Foucault, M. 1990. Felügyelet és büntetés. A börtön története. Budapest:Gondolat
- Habermans, J. 1985. A kommunikativ cselekvés elmélete. Budapest:ELTE
- Heider, F. 2003. A személyközi viszonyok pszichológiája. Budapest:Osiris
- Lynn, J., Jay, A. 2008. Igenis miniszter úr! Egy kabinetminiszter naplója. Irt: Óexcellenciája James Hacker parlamenti képviselő úr. Budapest:Tas

- Nietzsche, F. 1986. A tragédia születése avagy a görögség és pesszimizmus. Budapest: Európa. 37-38.o
- Pascal, B. Gondolatok. Budapest:Gondolat.
- Rainer, M. J. Jelentések hálójában. Antall József és az állambiztonság emberei. 1957-1989. Budapest: 1956-os intézet.
- Schmitt, C. 2002. A politika fogalma. Válogatott politika-és államelméleti tanulmányok. Budapest:Osiris-Pallas-Attraktor.
- Troyat, H. 2008.Rettenetes cárnők. Budapest:Európa
- Ürögdi, Gy. 1983. Kleopátra. Budapest:Gondolat. 2.kiadás
- Weber, M.1989. A politika mint hivatás. Budapest:Medvetánc Füzetek.
- Weider, B., Gueguen, E. 2006. Napoleon. Az Európát átformáló férfiú- Debrecen: Hajja és fiai.